КРЪГЛА МАСА С МЕЖДУНАРОДНО УЧАСТИЕ

ТЪРГОВИЯТА – НАУЧНО ЗНАНИЕ И БИЗНЕС РЕАЛНОСТ

Сборник с доклади

АКАДЕМИЧНО ИЗДАТЕЛСТВО „ЦЕНОВ" СВИЩОВ

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

доц. д-р Теодора Филипова
доц. д-р Петранка Мидова
доц. д-р Симеонка Петрова
доц. д-р Венцислав Перков
гл. ас. д-р Зоя Иванова
гл. ас. д-р Иван Маринов
докт. Никола Илчев

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Председател:
Доц. д-р Светослав Илийчовски

Членове:
проф. д-р Анета Денева
проф. д-р Теодора Димитрова
проф. д-р Атанас Атанасов
доц. д-р Теодора Филипова
доц. д-р Петранка Мидова
доц. д-р Симеонка Петрова
доц. д-р Венцислав Перков

ISBN 978-954-23-2005-0

СЪДЪРЖАНИЕ

Катедра „Търговски бизнес“: 30 години обучение, академична мисия и проекции на бъдещето
Доц. д-р Теодора Филипова 5

Пленарни доклади

Новата „реалност“ в търговския бизнес
Проф. д-р Данчо Данчев 32

Омниканалното асортиментно планиране и потребителското поведение
Доц. д-р Симеонка Петрова 42

Някои моменти от развитието на корпоративната социална отговорност
Доц. д-р Иванка Николова 52

Тематично направление: Предприемачество и мениджмънт на ресурсите в търговията

Перспективы производства безопасных продуктов питания в условиях организационно-экономической модернизации предприятий пищевой промышленности Украины
Проф. Наталья Валинкевич, д.э.н. 60

Бранд мениджмънт на търговците на дребно
Доц. д-р Виолета Гълъбова 66

Търговски мениджмънт и аспекти на личността
Доц. д-р Явор Янкулов..... 73

Проблемы и перспективы развития коммерческой деятельности торговых предприятий в Украине
Доц. Ангелина Сотник, к.э.н. 81

Офшорните зони като алтернатива за алокация на капитала
Доц. д-р Донка Желязкова 87
Доц. д-р Михал Стоянов

Текстилната индустрия в България – състояние и перспективи
Доц. д-р Сергей Найденов 93
Докторант Калин Киряков

Дефиниране целите на сектор пчеларство от област Русе
Доц. д-р Любомир Любенов..... 99

Антикризисното управление в процеса на глобалната промяна
Доц. д-р Ирена Емилова 107

Иновации и иновационен процес в търговския бизнес
Доц. д-р Анатолий Асенов 112

Елементи и същност на организацията и организации от публичния сектор
Доц. д-р Христо Сирашки 120

HRM системите в търговските предприятия – ключът за успешно управление
Гл. ас. д-р Зоя Иванова..... 128

Глобален недостиг в търговията с графични карти – фактори и тенденции
Гл. ас. д-р Иван Маринов..... 136

Управленски аспекти на търговията в новата дигитална реалност
Гл. ас. д-р Станислава Стоянова..... 144

Въздействие от употребата на пестициди в селското стопанство
Гл. ас. д-р Илияна Кръстева 152

Култура и мениджмънт на ресурсите при търговията с луксозни стоки
Гл. ас. д-р Иво Велинов 159

Предизвикателства пред виртуалното управление на търговския екип
Ас. д-р Надежда Стефанова..... 168

Основные направления развития перспективы „клиенты“ для потребностей стоимостно-ориентированного управления клиентским капиталом
Татьяна Завалий..... 176

Модели на ситуационно лидерство
Синан Пехливанов..... 181

Тематично направление: Иновации и дигитализация в търговията

Cooperation of Business and Science in the Frames of Technology Parks: Cases of Cee Countries
Prof., DSc. Ihor Lishchynskyy 186
Prof., DSc. Mariia Lyzun

Substantiation of Prospects for Trade Development in the Post-Pandemic Period
Doctor of Economic Sciences, Professor, Maryna Baldzhy 195
PhD in Economics, Victoria Odnolko

Start-up проекты в ритейле
Доц. Светлана Бирюченко, к.э.н. 202

Иновации и дигитализация в сектора на търговията
Доц. д-р Искра Пантелеева..... 206

Роля и влияние на изкуствения интелект върху търговията на дребно
Доц. д-р Надежда Димова 214

Завладени от интернет-на-нещата
Доц. д-р Михал Стоянов 220
Гл. ас. д-р Десислава Гроздева

Форми на проявление на дигитализацията на електроенергетиката – икономически аспекти
Доц. д-р Цветелина Ганкова - Иванова 229

Дигитални решения за реализация на земеделска продукция
Доц. д-р Марина Николова 237

„Системните молове“ и дигиталната революция
Доц. д-р Цветнен Цветков 247

Сравнителен анализ на електронната търговия в Европейския съюз
Доц. д-р Маргарита Шопова 251
Гл. ас. д-р Евгени Овчинников

За продоволствието и продоволствената сигурност – от научното знание до бизнес реалността
Доц. д-р Виолета Блажева 259

Изследване на потенциала за развитие на иновативни форми туризъм в България
Доц. д-р Любка Илиева 265
Сиана Спасова

Управление на складовете – процеси, предизвикателства, практики
Гл. ас. д-р Марияна Кътева 272

Марковата активност – индикатор за иновации
Гл. ас. д-р Венцислава Николова-Минкова 279

Пост-кризисното състояние и проблеми на хотелиерския бизнес в България
Гл. ас. д-р Любомира Тодорова 287

Блокчейн в агробизнеса
Гл. ас. д-р Радка Ненова 293

Дигитални решения в туристическия бизнес
Гл. ас д-р Павлин Павлов 301

Тематично направление:
Моделиране и инвестиционни проекти в търговията

Проектный подход как инструмент реализации политики управлении торгово-обменными операциями
Доц. Мария Плотникова, к.э.н. 306
Доц. Оксана Присяжнюк, к.э.н.

Различни възможности за прогнозиране и планиране на застрахователната дейност
Проф. д-р Росен Тодоров 310

Възможности за определяне на ликвидационната стойност
Доц. д-р Светослав Илийчовски 319

Въздействие на преките чуждестранни инвестиции върху вземанията по лизингови договори – нов бизнес в търговията
Доц. д-р Венцислав Перков 327

Преките чуждестранни инвестиции в икономическите сектори на страната
Доц. д-р Добрин Ганчев 335
Доц. дмн Милена Рачева

Организиране на мърчандайзинговите стокови запаси посредством Economic Order Quantity Model – EOQ
Хон. ас. д-р Светла Атанасова 342

A Model for Internet Payment Systems: Qualitative Risk Assessment
PhD Student Valeriu Cernei 351

Производство и търговия с етерични масла – традиция, бъдеще и здраве
Мая Алексиева 358

Тематично направление: Пазарни проучвания и конкурентоспособност в търговията

Increasing the Competitiveness of Ukrainian and Bulgarian Food Industry Enterprises
Doctor of Economic Sciences, Professor, Maryna Baldzhy 367
Graduate student, Aleksandra Nosachenko

The Trade Sector's Response to the Crisis Caused by the Covid 19 Pandemic
Professor Sreten Ćuzović, PhD 375
Associate Professor Svetlana Sokolov Mladenović, PhD
Đorđe Ćuzović, PhD

Конвергенция между омниканалния ритейлинг, маркетинг и логистика
Доц. д-р Виолета Димитрова 385

Състояние и тенденции на пазара на месо в България
Доц. д-р Петранка Мидова 393

Тенденции в заявителската активност и регистрирането на марки със закрила в България за периода от март 2019 г. до март 2021 г.
Гл. ас. д-р Мариела Димитрова 400

Фрагменти от търговията с хранителни добавки и Covid-19
Гл. ас. д-р Борислав Атанасов 407

Приложение на комуникационни инструменти в хипермаркети „Зора“
Гл. ас. д-р Цветелина Кабакчиева 413

Регионални аспекти и проблеми на търговията със селскостопанска продукция
д-р Валери Велковски 422

Инвестиционна активност и търговски възможности пред общините от поречието на река Дунав
Гл. ас. д-р Милен Динков 432

Анализ на улова на калкан (Psetta Maxima) в Черно море
Гл. ас. д-р Георги Русенов 439
Доц. д-р Ангелина Иванова
Гл. ас. д-р Мария Янкова
Ас. д-р Василка Кръстева

Здравният туризъм – елемент на продуктовия портфейл на дестинация България
Д-р Кристина Георгиева 443

Проблеми и възможности пред развитието на интермодалния транспорт в България
Докторант Елена Вълчева..... 451

Ценообразуването като конкурентно предимство
Докторант Илияна Дикова..... 459

Дали бъдещето е тук с иновативните 5G технологии в търговията с услуги?
Милан Чернев 466

Футуристичните доставки като конкурентно предимство на WALMART
Милчо Милчев..... 474

Социално-икономическото присъствие на „Загорка“ ад на пазара
Деница Стоянова 480

Тематично направление: Ефективност и социална отговорност в търговията

Съвременни тенденции и предизвикателства в развитието на кооперативната търговия в България
Доц. д-р Бисер Петков..... 489

Кратки бележки по историята за началото на застраховането в България
Проф. д-р Росен Тодоров..... 496

Sustainability Logistics Infrastructure: Conceptual Considerations and Possible Application
Docent, Candidate of Economic Sciences, Alexander Tanichev..... 501

Съвременни аспекти на търговията с пощенски услуги в България
Доц. д-р Теодора Филипова 512

Съвременните потребители, потребителският активизъм и гражданското общество
Гл. ас. д-р Виолета Петева 520

Сдруженията за защита на потребителите – взаимодействия и ползи
Гл. ас. д-р Миглена Душкова 528

Оценка на рентабилността в търговията
Гл. ас. д-р Николинка Игнатова 536

Организационно развитие чрез социално-отговорно поведение
Гл. ас. д-р Десислава Алексиева 544

Липсата на контрол – предпоставка за фалит на търговска верига (по примера на „Пикадили“ ЕАД)
Д-р Цветан Димов 549

Възможности за оценяване ефективността на дистрибуционните канали
Докторант Велизар Йорданов 557

Тематично направление: Стопанска отчетност и финансиране в търговията

Направления формирования учетного обеспечения системы управления земельными ресурсами
Проф. Татьяна Остапчук, д.э.н. 565

Проблеми при счетоводното отчитане на ДДС при продажбата на стоки в условията на Covid 19
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова 570

Изследване влиянието от прилагането на МСФО 15 приходи от договори с клиенти върху дейността на търговските предприятия
Доц. д-р Иван Андреев 576

Структура на продажбите на дребно – състояние и тенденции
Доц. д-р Красимира Славева 582

Изисквания към документирането на търговските сделки
Доц. д-р Славена Стоянова 589

Приложни аспекти на финансовия контрол при стопанската отчетност
Гл. ас. д-р Надежда Цветкова 597

ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ ВЪРХУ ВЗЕМАНИЯТА ПО ЛИЗИНГОВИ ДОГОВОРИ – НОВ БИЗНЕС В ТЪРГОВИЯТА

Доц. д-р Венцислав Перков
СА „Д. А. Ценов“ – Свищов

Резюме: *В доклада са разгледани особеностите на лизинга, като е отделено внимание на финансовия лизинг. Анализирана е теоретичната връзка между лизинга и преките чуждестранни инвестиции на равнище икономическа дейност – търговия. Установено е, че преките чуждестранни инвестиции в търговията влияят върху вземанията по лизингови договори – нов бизнес в търговията, чрез построяването на модел с разпределителни лагове.*

Ключови думи: *преки чуждестранни инвестиции, вземания по лизингови договори, нов бизнес, търговия*

JEL: *L81*

IMPACT OF FOREIGN DIRECT INVESTMENTS ON CLAIMS UNDER LEASE CONTRACTS – NEW BUSINESS IN TRADE

Assoc. Prof. Ventsislav Perkov, PhD
D. A. Tsenov Academy of Economics

Abstract: *The report examines the specifics of leasing, paying attention to financial leasing. The theoretical connection between leasing and foreign direct investment is analyzed at the level of economic activity – trade. It has been established that foreign direct investment in trade affects the claims under lease contracts - a new business in trade by building a distributed-lag model*

Key words: *foreign direct investment, claims under lease contracts, new business, trade*

JEL: *L81*

Въведение

Основна цел на разработката е да се разкрие въздействието на преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ) в икономическа дейност „Търговия“ върху вземанията по лизингови договори (ВЛД) – нов бизнес в търговията. За постигането на целта са поставени следните задачи: да се анализират изследванията на авторите, работещи в областта на лизинга, с акцент върху финансовия лизинг и да се потърси връзка с ПЧИ на секторно равнище; да се анализира динамиката на ВЛД – нов бизнес (финансов лизинг) за икономическа дейност „Търговия“ и волатилността на ПЧИ в сектора; да се анализира въздействието на ПЧИ върху ВЛД – нов бизнес чрез построяването на регресионен модел с разпределителни лагове.

1. Теоретични аспекти на лизинговите търговски сделки и преките чуждестранни инвестиции

С. Илийчовски (Илийчовски, 2008, стр. 24) разглежда лизинга като „форма на търговско кредитиране“, при която се обособяват „условия за предаване на дадено имущество за ползване, срочност и възвръщаемост“. Лизингът предоставя на лизингодателя възможност за ниско рисково реализиране на даден актив, като по този начин той увеличава своя оборот и затвърждава своите позиции на пазара. Подобно схващане изразява и Т. Филипова (Филипова, 2009, стр. 142) като определя, че за да повишат „конкурентоспособността си производителите търсят различни възможности за реализация на предлаганите от тях стоки“ (инвестиционни стоки) на купувачите, чрез „предварително подготвена схема за разсрочване на плащането“. Освен това тя акцентира върху разглеждането на лизинга като предприемаческа дейност, при която лизингодателят „поема задължението да придобие собственост върху определени активи“ и го предоставя на „лизингополучателя за временно ползване срещу заплащане“ (Филипова, 2009, стр. 142).

Според M. Radulović (Radulović, 2020, pp. 1-19) чрез финансовия лизинг се трансферират ползите и рисковете от собствеността върху актива от лизингодателя към лизингополучателя. Финансовият лизинг служи като специфична форма на финансиране на икономическите субекти, особено сегмента на малките и средните предприятия. Според нея ПЧИ влияят върху структурата и концентрацията на предприятията в сектора на финансовия лизинг, а оттам и върху степента на конкуренция в тази икономическа дейност.

ПЧИ се разглеждат като възможност за постигане на по-висок икономически растеж. От тази гледна точка те могат да се разглеждат като хоризонтален модел, вертикален модел и модел, базиран на знанието. Хоризонталният модел е насочен към изграждане на производства в различни държави, с цел търсене и завладяване на пазари чрез намаляване на разходите за транспортиране, мита и тарифи. Вертикалният модел акцентира върху търсенето на уникални ресурси, които да намалят производствените разходи, чрез реализирането на конкурентно предимство от притежаването на определен производствен фактор, т.е. реализирането на сравнително предимство от инвестицията в друга държава. Третият модел е комбинация от първите два и в основата му лежи идеята за наличието на висококвалифицирана работна ръка, чрез която да се повиши производителността (Chaudhuri & Mukhopadhyay, 2014, p. 7).

Дефиницията, разработена и приета като водеща при изясняването на съдържанието на понятието „преки чуждестранни инвестиции“ определя ПЧИ като „международна инвестиция, при която прекият инвеститор, резидент на чуждестранна икономика, придобива дълготраен интерес в предприятие-резидент на българската икономика (пряко инвестиционно

предприятие). Пряката чуждестранна инвестиция включва както първоначалната транзакция, чрез която се установява отношението между прекия инвеститор и прякото инвестиционно предприятие, така и всички последващи транзакции между тях“ (БНБ, 2007, стр. 1).

Основните фактори, влияещи върху ПЧИ, могат да са: продуктови (продуктови иновации, жизнен цикъл на продукта, стандартизация на произвежданите продукти и др.) (Edwards, 2002, pp. 28-45); пазарни (размер на пазара, пазарен потенциал, културни прилики и транспортни разходи) (Bora, 2002, pp. 46-62); локализационни (съотношение на чуждестранно производство към общото производство, относителен дял на активи на партньора, имоти и равнище на продажбите, относителен дял на притежавани машини, патенти и оборудване и др.) (Bora, 2002, pp. 46-62).

Направеният преглед на литературните източници показва, че тематиката на изследването е актуална, поради наличието на сравнително малко емпирични проучвания на влиянието на ПЧИ в сектор „Търговия“ върху дейността на лизонгодателите в същия сектор.

2. Методическа рамка на изследването

В методически аспект изследването на влиянието на ПЧИ в сектор „Търговия“ върху лизингодателите в сектор „Търговия“ преминава през следните фази: 1) идентифициране на променливите, изразяващи динамиката във времето чрез променливата „вземанията по лизингови договори - нов бизнес“ (финансов лизинг) за икономическа дейност „Търговия, ремонт и техническо обслужване на автомобили и мотоциклети, на лични вещи и стоки за домакинството“ за периода последно тримесечие на 2005 г – първо тримесечие на 2021 г. в хил. лв. (CLC-nb) и ПЧИ за икономическа дейност „Търговия, ремонт и техническо обслужване на автомобили и мотоциклети, на лични вещи и стоки за домакинството“ за периода последно тримесечие на 2005 г – първо тримесечие на 2021 г. в млн. евро (FDI); визуализация и графичен анализ на динамиката в двата времеви реда; 3) тестване за единичен корен на променливите, посредством разширен тест на Дики-Фулър (ADF-тест) (Dickey & Fuller, Jul. 1981, pp. 1057-1072); 4) проверка за каузална зависимост между променливите чрез методологията, предложена от К. Грейнджър (Granger , 1969, pp. 424-438); 5) построяване и интерпретиране на резултатите на модел с разпределителни лагове със зависима променлива „ВЛД – нов бизнес“ (финансов лизинг) за сектор „Търговия“ и независима променлива – ПЧИ за същата икономическа дейност (Gujarati, 2004, pp. 656-700) (Сажин & Иванова, 2014, стр. 157-169).

На фиг. 1. е изобразена динамика на ВЛД – нов бизнес (финансов лизинг) за икономическа дейност „Търговия …“ за периода последно тримесечие на 2005 г. – първо тримесечие на 2021 г. (хил. лв.). Както се вижда, след 2005 г. започва мултипликативно покачване на вземанията от лизинговите компании, което продължава до третото тримесечие на 2008 г. След това се

наблюдава стръмен спад при вземанията, дължащ се на настъпилата финансова криза. В периода от четвъртото тримесечие на 2009 г. до третото тримесечие на 2019 г. е отчетен лек ръст на вземанията, отразяващ възстановяването на икономиката.

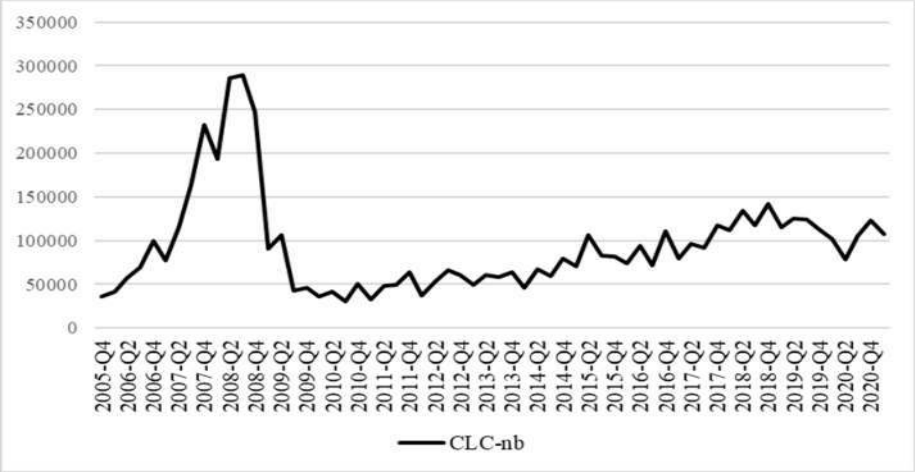

Фигура 1. Динамика на вземанията по лизингови договори – нов бизнес (финансов лизинг) за икономическа дейност „Търговия, ремонт и техническо обслужване на автомобили и мотоциклети, на лични вещи и стоки за домакинството“ за периода последно тримесечие на 2005 г. – първо тримесечие на 2021 г. (хил. лв.)
Източник: https://www.bnb.bg/

През второто тримесечие на 2020 г. отново се наблюдава спад във вземанията, дължащ се на настъпващата криза с Covid – 19, който е сравнително кратък, а след това се наблюдава доближаване към предходното състояние. Анализът показва, че с изключение на подема и последващата финансова криза почувствала се в България през 2008 г., не се наблюдава значителна амплитуда в размера на вземанията от финансов лизинг на лизинговите дружества за изследвания период.

Данните, представени на фиг. 2. илюстрират динамиката на ПЧИ за икономическа дейност „Търговия, ремонт и техническо обслужване на автомобили и мотоциклети, на лични вещи и стоки за домакинството“ за периода от последно тримесечие на 2005 г до първо тримесечие на 2021 г. (млн. евро). Подобно на показаното във фиг. 1. е отчетен пик при ПЧИ през второто тримесечие на 2008 г., който е последван от спад, завършващ през второто тримесечие на 2010 г., т.е. периодът на кризата започва с три месеца по-рано и завършва почти 1 година по-късно, в сравнение с динамиката на ВЛД в „Търговията“.

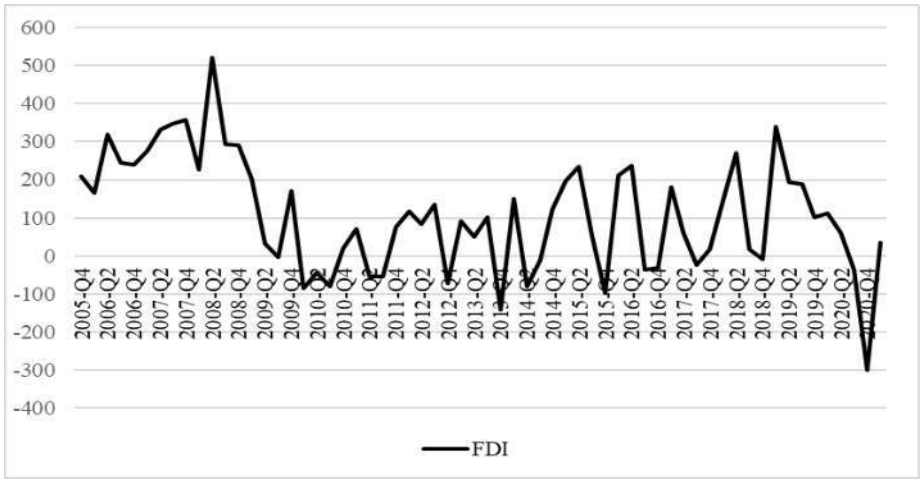

Фигура 2. Динамика на ПЧИ за икономическа дейност „Търговия, ремонт и техническо обслужване на автомобили и мотоциклети, на лични вещи и стоки за домакинството“ за периода последно тримесечие на 2005 г – първо тримесечие на 2021 г. (млн. евро)
Източник: https://www.bnb.bg/

От началото на 2011 г. до четвъртото тримесечие на 2019 г. се наблюдава лек ръст в размера на направените ПЧИ в отрасъл „Търговия“. Този ръст е белязан от големи амплитуди в размера на ПЧИ, като предимно в края на всяка година се наблюдава спад в инвестиционната активност. От второто тримесечие на 2020 г. до четвъртото тримесечие на същата година се наблюдава рязък спад в ПЧИ в „Търговията“, дължащ се на настъпилата криза от Covid-19, както и сравнително бързото възстановяване, отразено още през първото тримесечие на 2021 г. *Може да се обобщи, че двата времеви реда следват едни и същи тенденции, но с различна амплитуда.*

Съгласно приетата методология, след графичния анализ се преминава към тестване за единичен корен на променливите, посредством разширен тест на Дики-Фулър (ADF-тест). Тестването е извършено чрез програмния продукт Gretl при автоматично избран лаг (критерий на Шварц при максимален брой лагове 12 (BIC)), като са тествани модели с константа (К) и константа и тренд (К и Т), при равнище (Р), първи последователни разлики (ППР) и втори последователни разлики (ВПР).

Анализът на табл. 1 показва, че нулевата хипотеза за наличие на единичен корен *не може да се отхвърли* единствено при тестването на променливата CLC-nb ВЛД – нов бизнес за икономическа дейност „Търговия“ при модел с константа и тренд и равнище на променливата (вж. потъмнените клетки). Във всички останали случаи нулевата хипотеза за наличие на единичен корен *може да бъде отхвърлена*, следователно се приема алтернативната, а именно, че изследваните променливи са стационарни и интегрирани от нулев, първи и втори порядък.

Таблица 1. Обобщени резултати от тестването за единичен корен чрез разширения критерий на Дики-Фулър

Променлива	Тип на модела	Равнище/ Първи разлики/ Втори разлики	Ем. значение на tau nc, c, ct	Значимост (p-value)	Лаг
CLC-nb Вземания по лизингови договори - нов бизнес (финансов лизинг) за икономическа дейност „Търговия“	К	ВПР	-17,5049	7,483e-009	0
	К	ППР	-4,21477	0,0006178	1
	К	Р	-3,61774	0,005459	4
	К и Т	ВПР	-17,3513	1,292e-008	0
	К и Т	ППР	-4,17788	0,004763	1
	К и Т	Р	-2,22342	0,4759	1
FDI Преки чуждестранни инвестиции за икономическа дейност „Търговия“	К	ВПР	-8,43801	2,494e-014	4
	К	ППР	-7,85506	1,323e-012	2
	К	Р	-4,57724	0,0004248	0
	К и Т	ВПР	-8,35344	1,244e-013	4
	К и Т	ППР	-7,78325	9,954e-012	2
	К и Т	Р	-5,03179	0,0006374	0

Източник: собствени изчисления

В табл. 2 са поместени резултатите от проведения тест за каузална зависимост на Грейнджър между изследваните два динамични реда. Анализът показва, че при 1 лаг се наблюдава двупосочно влияние между изследваните променливи, т.е. хипотезата за липса на каузална зависимост между тях се отхвърля и в двата случая, поради значимост до 10%. При лаг 2 и 3 не е налице каузална зависимост между индикаторите, поради по-висока от 10% грешка. Когато тестът е проведен с лаг 4 и лаг 5 нулевата хипотеза за липса на каузална зависимост между ПЧИ в търговията и ВЛД – нов бизнес в сферата на търговията може да се отхвърли и да се приеме алтернативната – че ПЧИ в търговията указват каузална зависимост върху ВЛД – нов бизнес в търговията, т.е. променливата ВЛД – нов бизнес в търговията е зависима променлива, а ПЧИ в търговията – независима променлива.

След като се разкри взаимовръзката между изследваните променливи се преминава към тестването на регресионен модел с разпределителен лаг за разкриване на влиянието на ПЧИ върху ВЛД – нов бизнес в сферата на търговията. Последователно чрез стъпкова регресия са тествани модели от 8 до 2 лага назад, като за най-адекватен може да се възприеме моделът с два лага назад. Резултатите са поместени в табл. 3.

Резултатите от табл. 3. показват, че всички включени в модела независими променливи, са значими при 1% или 10% грешка. Коефициентът на

определение е $R^2 = 0{,}52$, което показва, че над половината влияещи фактори са включени в модела. Видът на уравнението е следният: $CLC - nb_t = 57993{,}5 + 124{,}409\ FDI + 84{,}8067 FDI_{t-1} + 144{,}592 FDI_{t-2} + \varepsilon_t$.

Таблица 2. Обобщени резултати от тестването за наличие на причинно-следствени зависимости по Грейнджър при различен лагов порядък

Лаг	лаг 1	лаг 2	лаг 3	лаг 4	лаг 5
	FDI↔CLC-nb	Няма аузална зависимост	Няма аузална зависимост	FDI→CLC-nb	FDI→CLC-nb
Значи -мост	0,0632 0,0510	0,1047 0,2554	0,2074 0,1074	0,1924 0,0391	0,3228 0,0559
	→ отразява, посоката на влияние на променливата; ↔ двупосочно влияние на променливите.				

Източник: собствени изчисления

Таблица 3. Обобщени резултати от тествания лагов регресионен модел

	Коефициент	Стандартна грешка	t-критерий	p-value
Константа	57993,5	7230,62	8,021	8,07e-011 ***
FDI	124,409	40,5245	3,070	0,0033 ***
FDI_1	84,8067	42,9596	1,974	0,0534 *
FDI_2	144,592	42,9004	3,370	0,0014 ***

Източник: собствени изчисления

Заключение:

Могат да се направят няколко обобщения. На първо място коефициентът пред FDI – 124,409 отразява средното абсолютно изменение на резултата $CLC - nb$, при изменението на фактора FDI с единица, без да се отчита въздействието на лаговите значения – краткосрочен мултипликатор. Съответно междинният мултипликатор има значение 209,2157, а дългосрочният мултипликатор – 353,8077. Оттук следва, че за увеличаването на „ВЛД – нов бизнес (финансов лизинг) за икономическа дейност „Търговия“ с 1 лев, са необходими „ПЧИ за икономическа дейност „Търговия“ в размер на 353,8077 евро за 3 тримесечия (9 месеца). Величината на мигновеното въздействие на ПЧИ върху ЛВД – нов бизнес в търговията е 35,16%, въздействието на едно тримесечие назад е 23,97%, т.е. 59,13% за половин година и въздействието на две тримесечия назад – 40,87%. Най-силно влияние в случая оказва величината на ПЧИ с два периода назад.

Литература:

1. Илийчовски, С. (2008). Търговско кредитиране (икономически и управленски аспекти). Свищов: Академично издателство „Ценов“.

2. Сажин, Ю. В., & Иванова, И. А. (2014). Эконометрика. Саранск:

3. Филипова, Т. (2009). Търговско посредничество при сделки с вземания (икономически и управленски аспекти, фрагментарна апробация). Свищов: Академично издателство „Ценов“.

4. Bora, B. (2002). The international distribution of multinational production. In B. Bora, Foreign Direct Investment Research issues (pp. 46-62). London: Routledge.

5. Chaudhuri, S., & Mukhopadhyay, U. (2014). Foreign Direct Investment in Developing Countries: A Theoretical Evaluation. New Delhi: Springer India.

6. Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (Jul. 1981). Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root. Econometrica, 49(4), 1057-1072.

7. Edwards, R. (2002). FDI Strategic issues. In B. Bora, Foreign Direct Investment Research issues (pp. 28-45). London: Routledge.

8. Granger , C. W. (1969). Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods. Econometrica, 37, 424–438.

9. Gujarati, D. N. (2004). Basic Econometrics (4-th ed.). New York: McGraw-Hill Higher Education.

10. Radulović, M. (2020). Market Concentration and Foreign Direct Investment in the Financial Leasing Sector of the Republic of Serbia. School of Business(1), 1-19.

11. БНБ. (2007). Методологически бележки, Методологически бележки (РПБ5). Изтеглено на 2021 от Българска народна банка: https://www.bnb.bg/bnbweb/groups/public/documents/bnb_download/st_m_instr_fdi_bg_bg.pdf